

KİTAP İNCELEMESİ

MESLEĞİN İNCELİKLERİ: SOSYAL BİLİMLERDE ARAŞTIRMA NASIL YÜRÜTÜLÜR?*

Recep BAYDEMİR**

Dilenci kadınlar üzerine hazırlamaya çalıştığım bitirme tezi için, elimde bazı görüşme notlarının olduğu bir dosyayla, daha fazla dilenciyle görüşme yapmak umuduyla Diyarbakır'ın sokaklarında gezinirken yağmur bastırmış elimdeki dosya ıslanmaya başlamıştı. Bunun önüne geçme telaşıyla kendimi bir çantacıda buluverdim. Çanta satan adam “öğrenci” olduğumu anlamış olmalı ki, hangi bölümde okuduğumu sordu: “Sosyoloji” dedim. Tabi toplumun ezici çoğunluğu gibi bu adam da sosyolojinin ne olduğunu bilmiyordu: “Söylediğin şey [sosyoloji] kaç yıllıktır, ne işe yarar, bitirince ne yaparsınız, yani ne oluyorsunuz?” gibi sorular sormaya başlamıştı. Elimden geldiğince izah etmeye çalışmış; alanımın toplumla ilgili olduğunu bu yüzden toplumsal olaylar, sorunlar vs. ilgilendiğimi söylemişim. Diyarbakır'da kadın dilenciliğinin neden yaygın olduğunu anlamaya çalıştığımı, elimdeki dosyada kadın dilencilere ait bilgilerin olduğu söyleyince, adam kendisinden gayet emin: “Bunun için mi fakülte okuyorsun? Bunun için fakülte okumaya gerek yok ki. Gel ben sana burada neden dilencilik yapılıyor anlatayım. Ben de bunu yapabilirim. Yani sizin farkınız nedir?” Bu tepki üzerine adeta başımdan aşağı bir kazan kaynar su dökülmüş gibi, açıkçası birazda acemi bir öğrencinin hâletiruhiyesiyle, adamın karşısında “donup kalmışım”.

Sahi ben neden üniversite okuyordum? Benim mesleğimin farkı veya “inceliği” neydi? Benim farkım neydi? Dükkânında çanta satan adam da benim yaptığımı yapamaz mıydı? Dahası, onun yaptığını da ben yapamaz mıydım? Dükkânda oturup, gelen müşterilerle ilgilenemez miydim? Pekâlâ, yapabiliirdim bunu. O halde beni ondan onu da benden ayıran şey neydi? Benim mesleğimin ve onun mesleğinin “incelikleri” olmalıydı.

Tam da bu konuda, biraz geç de olsa (üç yıl sonra) imdadıma Howard S. Becker'in *Mesleğin İncelikleri: Sosyal Bilimlerde Araştırma Nasıl Yürütülür?* adlı kitabı yetiştirdi. Kitap, başta öğrenciler olmak üzere sosyal bilimci olmaya aday herkesin kendi mesleğinin inceliklerini görmesini sağlıyor. Kitap, araştırması esnasında, araştırmacının (bilhassa genç araştırmacıların), hangi teknikleri nasıl kullanacağı ve araştırmasını nasıl yürüteceği hakkında araştırmacıya bilgi vererek araştırmacının kendi çalışma alanına dair kafa bulanıklığını gideriyor. Ve en önemlisi de alan araştırması esnasında araştırmacıyı en ummadık durum karşısında bile “donup kalmak”tan kurtarıyor.

Kitap, ilk olarak 1998 yılında *Tricks of Trade: How to Think about Your Research While You're Doing It* adıyla basıldı. Türkçeye çevirisi, yaklaşık 16 yıl sonra 2014 yılında

* Howard S. Becker, (Çevirenler, Levent Ünsaldı, Baran Öztürk, Hatice Esra Mescioğlu, Şerife Geniş, Gökçe Metin), 2. Basım, Ankara: Heretik Yayınları, 2015. 352 sayfa.

** Sosyolog, recepbydemir@outlook.com

Heretik Yayınları tarafından Levent Ünsaldı'nın "Takdim" yazısıyla basıldı. Ünsaldı Takdim yazısında, kitabı en iyi özetleyen üç kelimenin "müşterek mesai", "deneyim aktarımı" ve "zanaat" olduğunu belirtiyor. Ayrıca haklı olarak şu benzetmeyi de yapıyor: "EDOK'un [Eğitim ve Doktrin Komutanlığı] yayımladığı tüm talimnameleri yalayıp yutmuş ama Hakkâri gibi sarp ve dağlık bir yerde, operasyon sırasında bölge emniyetini nasıl alacağını kestiremeyen bir teğmenle (...) doktora yeterlilik sınavında tüm teorik ve metodolojik sorulara (...) yetkinlikle cevap vermiş bir doktora öğrencisinin, çalıştığı köye boynunda fotoğraf makinesiyle gitmesi ve "söyle bakalım amca" tarzındaki "salakça" soruları karşılığında aldığı en anlamsız ve gereksiz cevaplarla geri dönmesi (...) arasında bir paralellik kurulamaz mı? Kurulabilir kuşkusuz..." (s.3).

Yedi bölümde (Önsöz ve Takdim bölümleri dâhil) yazılan kitabın ortaya çıkış serüvenini ve amacını ele aldığı "Önsöz"de Becker, kitabının büyük bir bölümünün hocalık deneyimlerinin bir ürünü olduğunu, kapsamlı olarak kendi deneyimlerinden faydalandığını dolayısıyla çalışmasının otobiyografik bir özellik taşıdığını belirtiyor.

Kitabın birinci bölümünde Becker, aşçılık, tesisatçılık, marangozluk gibi mesleklerde nasıl ki işin "incelikleri" varsa, en az o kadar, sosyal bilimlerdeki mesleklerde de –ki sosyologlar da bunların içinde yer alır- işin "püf noktaları" veya "incelikler"inin olduğunu söylüyor. Ona göre, bu incelikler, araştırmanın araştırması esnasında önüne çıkan sorunu çözmeye yardımcı olan basit bir araçtır. Buradan hareketle, her mesleğin bir "inceliği" veya "püf noktası" olduğu gibi bir sosyal bilimci olan sosyologun da bilmesi gereken "meslek incelikleri" ve mesleğinin "püf noktaları" vardır. Bununla birlikte Becker, bu bölümde okuyucuya şu uyarıyı yapmayı da ihmal etmiyor: "Mesleğin İncelikleri"ndeki "incelik" kavramının, akademik anlamda "nasıl kadro alınır, nasıl daha iyi bir iş bulunur, makalemi nasıl yayımlatabilirim?" gibi soruların çözümleriyle ilgili incelikleri değil, yukarıda tanımlanan şekilde araştırmanın inceliklerini kastettiğinin altını çiziyor.

Bu bölümde Becker, incelikleri "(...) zorlu ve kalıcı bir sorun gibi görünebilecek bir meselenin görece kolay biçimde çözülmesinin bir yolunu sunan özgül bir işlem" (27) olduğunu söylerken hemen dört sayfa sonrasında ise, "'İncelik" sözcüğü sıklıkla tanımlanan usulün ya da işlemin bir şeyleri kolaylaştıracağı izlenimini verir. Buradaki bağlamda bu fikir yanıltıcıdır. Doğrusunu söylemek gerekirse burada bahsi geçen incelikler bazı şeyleri bir anlamda araştırmacı için zorlaştırıyor." (s.31) diyerek buradakinin tersini söylediği izlenimini verse de aslında, Becker burada kendisiyle çelişmiyor. Zira anlaşıldığı kadarıyla, incelikleri bilmenin kişinin işini kolaylaştırdığını ama aynı zamanda incelikler üzerine düşünmenin zorlu olduğunu anlatmaya çalıştığı anlaşılıyor. Örneğin, bir duvar ustası düşünelim, su terazisini kullanarak çok doğru bir duvar örebilir. Ancak, pratiklik bakımından su terazisi kullanmak elbette ki zordur. Burada asıl sorun, duvar örmek mi yoksa doğru bir duvar örmek mi ile alakalıdır.

Kitabın ikinci bölümünde Becker, araştırmacının araştırmasına fiilen başlamadan önce, ne üzerine çalışacağıyla veya toplumsal dünyanın o bölümüne ilişkin temsillerin neye benzediğiyle ilgili düşünme biçimlerini ele alıyor. Becker, bu bölümde, sosyal bilimcilerin kullandıkları imgelere ve bu imgeleri geliştirirken ne tür "incelikler"den faydalanacağına dair öneriler getiriyor. Bu önerilerin en önemlisi ise, araştırmacının araştırmasına daha başlamadan önce mevcut olan imgelemlerden kendini olabildiğince soyutlamasının gerekliliğidir. Böylece araştırmacı, daha ilk başta nesnelliğini koruyarak, doğru bilgiye ulaşma konusunda ilk adımını atmış olacaktır. Becker bunu anlatırken, hocası Blumer'in

konu hakkındaki görüşlerinden hareketle iki kavram geliştiriyor. Bunlardan biri “Tözcü İmgelemler” diğeri ise, “Bilimsel İmgelemler”dir. “Tözcü İmgelemler” araştırmacının, araştırma yapacağı alanla ilgili önceden sahip olduğu bilgilerden ve günlük deneyimlerinden oluşuyor. Araştırmacının önceden sahip olduğu bilgi birikimi ve deneyim ona sadece yönünü göstermesi bakımından genel bir değerlendirme yapma işlevini taşıyor. Ancak araştırmacıya asıl yön gösterecek olan ikinci imgelem türü yani “Bilimsel İmgelemler”dir. Becker, araştırmacının bu imgelemleri geliştirerek elde ettiği verileri ve kurduğu hipotezleri sınayabildiğini ve böylece gerçek bilgiye ulaşabileceğini söylüyor.

Üçüncü bölüm ise, araştırmacının araştırması için örneklem seçerken nelere dikkat etmesi gerektiği konusunda bazı önemli “püf noktaları” içeriyor. Zira seçilecek örneklem araştırılacak olan konuyla ne kadar ilgili olduğu veya örneklem konuyu ne kadar yansıttığı araştırmanın en önemli problemlerin başında gelir. Bu sebeple Becker, burada bu örneklem seçiminde nelere dikkat edilmesini; örneklem sınırlarının neye göre ve nasıl çizilmesi gerektiğini verdiği örneklerler üzerinden anlatmaya çalışırken, özellikle de araştırmayı tam yansıtamayan veya araştırmayı aşacak kadar çok kapsamlı bir örneklem seçilmesi durumunda araştırmacının bunun içerisinde boğulabileceğinin altını çiziyor.

Kitabın dördüncü bölümünde araştırma ile ilgili araştırmacının fikirlerinin nasıl oluştuğu ele alınıyor. Becker “Örneklerimizin bize öğrettiklerini nasıl daha genel bir biçimde ifade edebiliriz? Bir şeyleri öğrenmenin daha iyi ve daha işlevsel yollarını bulmak için, imgelemimiz ve örneklemimizin erişilir kıldığı çeşitlilikten, dünyanın çeşitliliğinden nasıl faydalanabiliriz?” (s.33) gibi soruları cevaplamının peşine düşüyor.

Kitabın beşinci bölümünde mantıksal akıl yürütmenin bir araştırmanın en önemli inceliklerinden birini oluşturduğunun altını çizerek, diğer bölümlerde de olduğu gibi, Becker kendi hocalık deneyimlerinden hareketle verdiği örnekler üzerinden bu konuda okuyucuya/araştırmacıya kimi önemli “püf noktaları” sunuyor.

Sonuç bölümünde ise, kitap boyunca verdiği inceliklerin nasıl kullanıldığının bilinmediği sürece okuyucuya bir faydasının dokunmayacağını söylüyor. Bu incelikleri kullanmanın yolu ise, bu inceliklerin günlük hayatta bir rutin haline getirilmesinden geçtiğini, yani bunların pratikte uygulanması gerektiğine vurgu yapıyor. Bölümün sonunda Becker, ejderhalar ile ilgili kısa mitolojik bir öykü anlattıktan sonra, kitabını “Siz de bir ejderha olabilirsiniz” diyerek, özellikle de genç okuyuculara/araştırmacılara pozitif bir enerji vererek bitiriyor.

Sosyal bilimlerde araştırmanın nasıl yürütüleceği ile ilgi çok sayıda yayımlanmış çalışma arasında, Becker’in ki, kendi hocalık deneyimlerinden faydalanması ve otobiyografik bir özellik taşımasıyla bir adım öne çıkıyor. Ancak bu denli önemli bir kitapta, pürüzler de göze batmıyor değil. Bu pürüzlerden biri, editöryel alanda ortaya çıktığı görülüyor. Örneğin bunlardan bir tanesi, kitaptaki bölüm numaraları ile Becker’in kitabın bölüm numaraları ile ilgili söyledikleri birbirini tutmamasıdır. Bu durum Becker’in anlattığı şekliyle, hangi bölümde nelerin anlatıldığını birinci bölümün (“İncelikler”) sonunda anlatması ve kitabının “Kavramlar” bölümü dördüncü bölüm olmasına rağmen üçüncü bölüm diye söz etmesinden (s.35) anlaşılıyor. Ancak daha sonra kitabın dördüncü bölümü olan “Kavramlar” bölümü için üçüncü bölüm diye söz etmesinden kitabın birinci bölümü olan “İncelikler” bölümünü giriş bölümü olarak kurguladığını anlıyoruz. Lakin bu kurguyla kitapta yapılan bölüm numaralandırmalarındaki yanlışlık ister istemez kafa karışıklığına neden olabiliyor.

Diğer yandan, kitapta herhalde çeviriden kaynaklansa gerektir ki, çok sayıda devrik cümle kullanılmış olması, kitabın genel dilinin basit olmasına rağmen yer yer iç içe geçmiş karmaşık cümleler, okuyucuyu bazı yerlerde Becker'in ne demek istediğini anlamasına engel olabiliyor. Ancak, kitabın belki de en büyük eksikliği, yazarının dipnot tekniğine başvurmamış olmasında ortaya çıkıyor. Tüm dipnotluk bilgiler, öyle veya böyle bir şekilde (ana metin içinde parantezler açarak veya doğrudan “not” denilip uzunca bilgiler verilerek) ana metin içine serpiştirilmiş. Bu da, akademik dile oranla biraz daha sade bir dille yazılmış bir kitabın akıcı öyküsüne açıkça gölge düşürmüştü. 352 sayfalık kitapta toplamda sadece 17 dipnotun –ki onlar da tümüyle çevirmenlere ait- kullanılmış olması, sanırım ne demek istediğimi izah etmeye yetiyor. Ancak burada Becker'in vermek istediği bilgiler doğrudan kendi deneyimleri olduğundan ve herhalde vermek istediğini dipnotta vermeyecek kadar değerli olduğunu düşüneceğinden olsa gerektir ki, böyle bir yola başvurmuş olduğu söylenebilir.

Kitabı genel olarak değerlendirmeye gelinecek olunursa... Bütün bilimlerde olduğu gibi, ne yazık ki sosyolojide de birçok kitabın veya tezin, kütüphanelerin rutubetli depolarında veya kitaplıkların tozlu raflarında kaderine terk edildiğine tanık oluyoruz. Şüphesiz ki, birçok kitap tek sefer okunup bir kenara konulurken, bazı kitaplar ise başvuru kitapları olarak sürekli dönüp bakılabilir. Becker'in kitabı bu anlamda bir başvuru kitabıdır denilebilir. Yukarıda sıraladığım birkaç pürüz dışında kitap, sosyal bilimlerde bir araştırmaya girişmiş bir kişinin araştırması için attığı her adımda yardım alabileceği, bu yüzden sürekli bakabileceği bir kitap olduğundan her zaman güncelliğini koruyacak gibi görünüyor. Nitekim kitap, “(...) bir araştırmanın o kaotik gelişimde karşılaşılan güçlüklerin üstesinden nasıl gelinebileceğine ve nasıl “düzgün” bir iş çıkarılabileceğine ilişkin, sahadan bir ustanın, bu işin mutfağını iyi bilen büyük bir zanaatkârın bizimle paylaştığı püf noktaları” (s.16) olduğundan, sürekli açıp okunabilecek ve istifade edilebilecek bir başucu kitabı niteliğini taşıyor.